

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM MATERYALİ KULLANIM SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

THE DIFFICULTIES FACED BY TEACHERS OF CULTURE AND ETHICS IN USING
INSTRUCTIONAL MATERIALS DURING THE TEACHING PROCESS

TUNCAY CEYLAN

DOKTORA ÖĞRENCİSİ, ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
PHD STUDENT, UNIVERSITY OF ATATÜRK FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT OF RELIGIOUS
EDUCATION

ERZURUM, TÜRKİYE

tuncyceylan@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-7864-8999>

EYÜP ŞİMŞEK

PROF. DR., ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DİN EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
PROF., UNIVERSITY OF ATATÜRK FACULTY OF THEOLOGY DEPARTMENT OF RELIGIOUS
EDUCATION

ERZURUM, TÜRKİYE

eyupsimsek@atauni.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-4393-7616>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1274801>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
31 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted
22 Mayıs / May 2023

Yayın Tarihi / Published
Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Haziran / June

Atıf / Cite as

Ceylan, Tuncay – Şimşek, Eyüp. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretim Materyali Kullanım Süreçlerinde Karşılaştıkları Sorunlar [The Difficulties Faced by Teachers of Culture and Ethics in Using Instructional Materials During the Teaching Process]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 10/1 (Haziran/June 2023): 255-287.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN ÖĞRETİM MATERYALİ KULLANIM SÜREÇLERİNDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR*

Öz

Öğretim materyalleri öğrenme ve öğretmeleri etkinleştirmek ve verimliliği artırmak için kullanılan her türlü araç gereç ve malzemelerdir. Din öğretiminde öğretim materyalleri kolay, kalıcı, ekonomik, somut ve etkileyici öğrenmelerin gerçekleşmesini, öğrenenlerin ilgi ve dikkatini çekerek öğrenme sürecine aktif katılmalarını sağlamak ve öğretmenlere etkili bir din öğretimi ortamı tasarlama fırsatı sunmaktadır. Öğretmenler materyal tasarlama, hazırlama ve kullanma basamaklarından oluşan materyal kullanım süreçlerinde çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler. Bu süreçlerde karşılaşılan sorunlara kullanılan materyallerin etkisini azaltmakta, emek, maliyet ve zaman kaybına neden olmakta ve öğretmen, öğrenci, öğretim ortamı, fiziki ve finansal kaynaklar gibi eğitim sistemindeki öğelerin işlevini olumsuz yönden etkilemektedir. Buna göre öğretim materyalleriyle ilgili sorunların tespiti ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesi etkili bir öğrenme öğretme sürecinin hazırlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu öneme rağmen literatürde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin materyal kullanım yeterlikleri ve materyal kullanım durumları araştırılmışken öğretmenlerin materyal kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunların neler olduğu, bu sorunların çeşit ve nedenlerinin neler olduğu konusunu inceleyen bir araştırma tespit edilememiştir. Bu hedef doğrultusunda hazırlanan çalışmanın amacı, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin öğretim materyallerini kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunları belirlemektir. Çalışma öğretmenlerin materyal tasarlama, hazırlama ve kullanma süreçlerinde hangi sorunlarla karşılaştıklarını, bu sorunların nedenlerini ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini kapsamlı bir şekilde incelediği için literatüre katkı sağlayacaktır. Ayrıca çalışmada öğretmenlerin öğretim materyali kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar araştırmacı gözlemleri ve katılımcı görüşleri birlikteliğinde irdelendiği için çalışma özgün bir özellik taşımaktadır. Bunlar da çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmada nitel yöntemlerden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma, Bitlis il merkezinde amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak çalışmaya gönüllü olarak katılan dokuz Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeniyle yapılmıştır. Araştırma problemini derinlemesine analiz etmek için gözlemler altı ortaokulla sınırlandırılmıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu ve gözlem formu kullanılmıştır. Görüşmeler öğretmenlerle yüz yüze yapılmış, gözlemlerse öğretmenlerin görev yaptıkları sınıflarda/okullarda toplanan 48 ders saatinde yapılmıştır. Görüşme ve gözlemlerden toplanan veriler önce transkript edilerek bilgisayar ortamına aktarılmış, daha sonra veriler üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Ulaşılan bulgular ise tablo biçiminde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Bulgularda, öğretmenlerin öğretim materyali kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar: Materyal, okul, ders, öğrenci ve öğretmen temaları altında toplanmıştır. Materyal teması altında öğretmenlerin materyalleri temin edememeleri, kullanılan materyallerin tasarımsal ve donanımsal yetersizlikleri ve materyallerin yüksek maliyetli olmaları sorunları tespit edilmiştir. Okul teması altında okul imkânlarının yetersiz olması, okul idaresinin öğretim materyallerine ilgisiz kalması ve sınıfların kalabalık olması sorunları tespit edilmiştir. Ders teması altında ders saatlerinin az olması ve din öğretimi derslerinin soyut içerikli olması sorunları tespit edilmiştir.

* Makale "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenlerinin Öğretim Materyallerini Kullanım Durumları" isimli devam eden doktora tezinden türetilmiştir. Çalışma için Atatürk Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı'ndan 27.10.2021 tarih 190 nolu karar ile etik kurul izni alınmıştır.

Öğrenci teması altında öğrencilerin öğretim materyallerine ilgisiz kalmaları, materyalleri amacı dışında kullanmaları, maddi durumlarının yetersiz olması ve öğretim materyallerini kutsal görmeleri sorunları tespit edilmiştir. Öğretmen teması altında ise öğretmenlerin öğretim materyallerine ilgisiz kalmaları, ders yüklerinin fazla olması, öğretim materyalleriyle ilgili iş birliği yapmada yetersiz kalmaları ve öğretim materyalleri hakkında bilgi/beceri eksiklikleri sorunları tespit edilmiştir. Araştırmada tespit edilen sorunlar da öğretim materyallerinden yeterli düzeyde verim sağlanamamasına, zaman, emek ve maliyet kaybına, öğrencilerin ilgi ve dikkatlerinin dağılmasına, sınıfta gürültü, ders dışı uğraş, düzensizlik gibi sınıf yönetimiyle ilgili çeşitli problemlerin çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Sonuç olarak öğretmenlerin öğretim materyali kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunların büyük çoğunluğunun, öğretmenlerin öğretim materyalleriyle ilgili bilgi, ilgi ve beceri eksikliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte imkân eksikliği, maddi durum yetersizliği ve materyal niteliği gibi dışsal etkenlerin de öğretim materyalleriyle ilgili çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu söylenebilir. Araştırmada tespit edilen sorunların çözümüne yönelik Milli Eğitim Bakanlığı'na, üniversitelere, öğretmenlere ve araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Öğretmen, Öğretim Materyalleri, Sorunlar.

THE DIFFICULTIES FACED BY TEACHERS OF CULTURE AND ETHICS IN USING INSTRUCTIONAL MATERIALS DURING THE TEACHING PROCESS

Abstract

Teaching materials are any tools and materials used to enhance learning and teaching and to increase efficiency. In religious education, teaching materials provide an opportunity for teachers to create an effective learning environment by facilitating easy, permanent, economical, concrete, and impactful learning experiences, capturing the attention and interest of learners and encouraging active participation in the learning process. Teachers may encounter various problems during the process of designing, preparing, and using teaching materials. These problems can reduce the effectiveness of the materials, cause labour, cost, and time losses, and negatively affect the function of educational system elements such as the teacher, student, teaching environment, and physical and financial resources. Therefore, identifying problems related to teaching materials and developing solutions to these problems will contribute to preparing an effective learning and teaching process. Despite this importance, while the literature investigates the material usage competencies and material usage situations of Religious Culture and Moral Knowledge teachers, a study examining the problems encountered by teachers in material usage processes, the types and reasons of these problems could not be identified. The study aims to investigate the challenges faced by teachers in creating and using teaching materials, along with their underlying causes and potential solutions. It takes a unique approach by combining researcher observations and teacher perspectives to provide a comprehensive analysis of the issue. Overall, the study's significance lies in its contribution to the existing literature on this topic. The case study design, which is a qualitative research method, was used in this study. The study was conducted with nine Religious Culture and Moral Knowledge teachers who were selected through purposive sampling in Bitlis city center. To analyze the research problem in depth, observations were limited to six middle schools. A semi-structured interview form and observation form were used as data collection tools. Interviews were conducted

face-to-face with teachers, while observations were made during 48 class hours in the classrooms/schools. The data collected from the interviews and observations were transcribed and then subjected to content analysis. The findings were presented in table format and interpreted. Under the findings, the problems that teachers encounter when using teaching materials are categorized under material, school, lesson, student, and teacher themes. Under the material theme, teachers cannot obtain materials due to design and hardware deficiencies and high costs. Under the school theme, facilities are inadequate, the administration is indifferent to teaching materials, and classrooms are overcrowded. Under the lesson theme, religious education lessons have abstract content and limited hours. Under the student theme, it was identified that students are indifferent to teaching materials, use materials for purposes other than intended, have insufficient financial means, and consider teaching materials sacred. Under the teacher theme, it was identified that teachers are indifferent to teaching materials, have excessive workloads, are inadequate in collaborating on teaching materials, and knowledge/skill deficiencies regarding teaching materials. It can be said that the problems identified in the research cause the inadequate efficiency of the teaching materials, the loss of time, effort and cost, the distraction of students' interest and attention, and the emergence of various problems related to the classroom such as noise. In conclusion, it can be said that the majority of the problems encountered by teachers in the process of using teaching materials stem from their lack of knowledge, interest, and skills regarding these materials. However, external factors such as lack of resources, financial constraints, and material quality can also lead to various problems related to teaching materials. Various recommendations have been made to the Ministry of National Education, universities, teachers, and researchers regarding the solutions to the problems identified in the study.

Keywords: Religious Education, Religious Culture and Moral Knowledge, Teacher, Educational Tools, Problems.

GİRİŞ

Öğretim materyalleri öğrencilerin öğrenmesini ve öğretmenlerin öğretmesini kolaylaştıran her türlü araç ve gereçler,¹ farklı araçlarla sunulan mesajlar, bilgiler, malzemeler,² öğrenme öğretme süreçlerini etkili kılmak ve verimliliği artırmak için pedagojik ilkeler ışığında oluşturulan bütün destekleyici nesne, obje ve öğretim yardımcılarınıdır.³ Öğretim materyalleri somut, kalıcı, kolay, zengin ve etkili öğrenmelerin gerçekleşmesini, öğrencilerin ilgi ve dikkatlerini derse çekerek öğren-

¹ Sharon E. Smaldino vd., *Eğitim Teknolojileri ve Öğrenme Araçları*, çev. Asım Arı (Konya: Eğitim Yayınevi, 2015), 36; Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretim Metodu ve Uygulama* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1974), 76.

² Halil İbrahim Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003), 92.

³ Tuğba Yanpar Yelken, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (Ankara: Anı Yayınları, 2012), 9-10; Zeki Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme* (Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2006), 26.

me sürecine aktif katılımlarını sağlamakta, öğretmenlere etkili bir öğretim yapma imkânı vermektedirler.⁴

Öğretim materyallerinin kullanımı sistematik bir süreçten oluşmaktadır. Materyal tasarlama, hazırlama ve kullanma basamaklarından oluşan bu süreç *materyal kullanım süreçleri* olarak nitelendirilmektedir.⁵ Buna göre bir materyal önce tasarlanır, sonra tasarıma uygun bir şekilde hazırlanır, başka bir ifadeyle geliştirilir ve en sonunda kullanılır.⁶ Bu basamaklar birbirleriyle etkileşim içerisinde olup bir basamaktaki eksiklik veya sorun diğerlerinin gücünü/işlevini azaltmaktadır.⁷

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) derslerinde öğretim materyallerinin kullanımı önem arz etmektedir. DKAB derslerinde soyut konulara sıklıkla yer verilmesi bu derslerde materyal kullanımının önemi daha da arttırmaktadır.⁸ Çünkü öğretim materyalleri, din öğretiminde soyut konuların somutlaştırılmasını, konuların daha kolay, basit, etkileyici, kalıcı, ekonomik bir biçimde öğrenilmesini ve öğretilmesini, birincil kaynaklardan bilgi edinilmesini sağlamakta, öğrencilere bireysel öğrenme stillerine uygun öğrenme fırsatı ve öğretmenlere etkili bir din öğretimi tasarlama imkânı sağlamaktadırlar.⁹

DKAB öğretmenlerinin öğretim materyallerini doğru yerde ve zamanda, etkili bir biçimde kullanmaları öğrenme öğretme süreçlerine önemli katkılar sağlamaktadır.¹⁰ Fakat öğretmenler materyal kullanım süreçlerinde materyal, öğretim ortamı, öğretmen vb. etkenlerden kaynaklı çeşitli sorunlarla karşılaşabilmektedirler.¹¹ Karşılaşılan sorunlarsa kullanılan materyallerin verimini azaltmaya, harcanan zaman, emek ve maliyetin boşa gitmesine¹² ve öğrenci, öğretmen, eğitim programı, fiziki ve finansal kaynaklar gibi

⁴ Necmettin Yeşilmen, *Görme ve İşitme Yoluyla Eğitim Araçları* (Ankara: Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Matbaası, 1981), 19; Enver Tahir Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1* (İzmir: Anadolu Matbaası, 1997), 67-69.

⁵ Süleyman Sadi Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011), 26-27; Salih Uşun, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı-Tasarım-Seçim-Geliştirme-Kullanım-Yöntem-Değerlendirme-* (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006), 239.

⁶ Yelken, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 164.

⁷ Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 26-27; Yelken, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 164; Uşun, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 239.

⁸ Ahmet Koç, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikleri", *Türkiye'de Okullarda Din Öğretimi*, ed. Recep Kaymakcan vd. (İstanbul: Dem Yayınları, 2011), 535.

⁹ Beyza Bilgin - Mualla Selçuk, *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri* (Ankara: Gün Yayıncılık, 1997), 159; Mehmet Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2018), 86-91.

¹⁰ M. Şevki Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1996), 01-92.

¹¹ Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*, 49-56.

¹² Müslim Pekgöz - Rifat Hancılar, *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları* (Ankara: Güvendi Matbaası, 1972), 35; Süleyman Doğdu - Zülfikar Arslan, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç Gereçleri* (Ankara: Tek Işık Baskı, 1993), 353-354.

eğitim sistemindeki diğer öğelerin gücünü azaltmaya sebep olmaktadır.¹³ Bu nedenle kullanılan öğretim materyallerinin verimli olması ve etkili bir öğrenme öğretme sürecinin tasarlanması için öğretmenlerin materyal kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunların neler olduğunun belirlenip buna yönelik önlemlerin alınması önem arz etmektedir.

Literatürde DKAB öğretmenlerinin öğretim materyali kullanım yeterlikleri¹⁴ ve materyal kullanım durumlarına ilişkin görüşleri çalışılmışken,¹⁵ öğretmenlerin materyal kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bununla birlikte materyal temin edeme- me, ilgisizlik, tasarımsal yetersizlik gibi materyallerle ilgili kimi sorunların tespit edildiği bazı çalışmalar bulunmaktadır.¹⁶ Fakat bu çalışmalarda da öğretmenlerin derslerinde kullandıkları bütün öğretim materyalleriyle ilgili sorunlar, bu sorunların çeşitleri ve nedenleri incelenmemiş, sadece araştırılan belli materyalle(r)le ilgili bazı sorunlar belirlenmiş, bu sorunlarla ilgili alanda gözlemler yapılmamış ve konu sınırlı kapsamda ele alınmıştır. Oysaki öğretim materyallerinden kaynaklanan sorunların neden olacağı olası problemlerin önlenmesi ve materyallerden beklenen yararların sağlanması için öğretim materyalleriyle ilgili sorunlar bütün boyutlarıyla araştırılmalı, bu sorunların çeşit ve nedenleri materyal sınırlandırması yapılmadan kapsamlı bir biçimde incelenmelidir. Algının olguya/gerçekle karşılaştırılması ve test edilmesi içinse öğretmen görüşleriyle birlikte öğretmenlerin alanda gözlemlenmesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu amaçla yapılan çalışmanın problemini şöyle ifade edebiliriz: “DKAB öğretmenlerinin öğretim materyali kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?”

Çalışmanın amacıysa DKAB öğretmenlerinin öğretim materyali tasarlama, hazırlama ve kullanma süreçlerinde karşılaştıkları sorunları ve bunların nedenlerini belirlemek, bu sorunların çözümüyle ilgili ihtiyaç ve eksiklikleri ortaya koymak ve çözüm önerilerini geliştirmektir. Bu amaç

¹³ Fatma Hacıoğlu - Cevat Alkan, *Öğretmenlik Uygulamaları Öğretim Teknolojisi* (Ankara: Alkım Yayınevi, 1997), 21; Münire Erden, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş* (İstanbul: Alkım Yayınları, 2001), 55.

¹⁴ Koç, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikleri”, 535-540.

¹⁵ Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, 91-97; Şuayip Özdemir, “Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Ders Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu”, *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitim-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu* (Ankara: T.D.V. Yayın Matbaacılık, 1998), 166-188.

¹⁶ Recep Uçar, *Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998), 55-56; Mustafa Özdemir, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010), 142-145; Mehmet Korkmaz, “Din Dersi Öğretmenlerinin Bir Öğretim Materyali Olarak Filmleri Kullanma Durumları”, *Bilimname* 2017/33 (2017), 53.

çerçevesinde çalışmada DKAB derslerinin etkili bir biçimde işlenmesi için DKAB öğretmenlerine ve DKAB öğretmeni yetiştiren fakültelere, konuyla ilgili ihtiyaç ve eksikliklerin giderilmesi amacıyla resmi birimlere ve araştırma yapacak araştırmacılara bilimsel veriler sunulduğu için çalışma önemlidir.

1. YÖNTEM

1.1 Desen

Araştırmada nitel yöntemlerden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması deseni, bir durum hakkında farklı veri toplama araçlarıyla detaylı bilgi toplamayı, durum betimlemesi veya durum temaları oluşturmayı sağlayan nitel bir yaklaşımdır.¹⁷ DKAB öğretmenlerinin öğretim materyalleriyle ilgili karşılaştıkları sorunlar bir durum olarak belirlenmiş, bu durumla ilgili farklı veri toplama yöntemleriyle detaylıca toplanan verilerin betimlemesi yapılmıştır.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırma problemini en iyi şekilde anlamak ve bulgularda farklılığı sağlamak için çalışmada amaçlı örneklem stratejilerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır.¹⁸ Araştırma, problemin en iyi biçimde ortaya konulmasına yardımcı olacak, sorunların belirlenmesinde farklı bakış açılarını yansıtabilecek farklı cinsiyet, yaş, lisans ve lisansüstü öğrenime sahip Bitlis merkezde çalışan gönüllü dokuz DKAB öğretmeniyle yapılmıştır. Creswell'e göre veriler doygunluğa ulaştığında, birbirlerini tekrar ettiğinde veya yeni bakış açıları ortaya çıkmadığında veri toplama süreci durdurulmalıdır. Bu süreçte araştırılan durumun büyüklüğüne göre çalışma bir kişi, birkaç kişi, bir grupta yapılabilir.¹⁹ Çalışmada bir tek durum incelendiğinden ve bu durumla ilgili verilerin birbirlerini tekrar ettiği ve yeni görüşlerin ortaya çıktığı görülmediğinden, örneklem büyüklüğü için dokuz DKAB öğretmenin yeterli olduğuna karar verilmiştir. Araştırmada öğretmenlerin kimliğini saklı tutmak için her öğretmene bir kod isim verilmiştir (Ö1, Ö2, Ö3...). Çalışma grubuna ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

¹⁷ John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 97.

¹⁸ Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 156-157.

¹⁹ John W. Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, ed. Selçuk Beşir Demir (Ankara: Eğiten Kitap Yayınlar, 2017), 189.

Tablo 1: Çalışma Grubu

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın	Erkek
Yaş	20-30	31-40	20-30	20-30	31-40	31-40	31-40	20-30	20-30
Lisans	İlahiyat	İlahiyat	Eğitim	İlahiyat	İlahiyat	İlahiyat	İlahiyat	İlahiyat	İlahiyat
		DKAB	DKAB				İLİTAM		DKAB
		Bölümü	Bölümü						Bölümü
Lisansüstü	Yüksek		Yüksek		Doktora				
	Lisans		Lisans						

Araştırma problemini derinlemesine analiz etmek için gözlemler altı ortaokulla sınırlandırılmıştır.

1.3. Veri Toplama Araçları ve Süreçleri

Çalışmada, problemle ilgili derinlemesine bir anlayış sunmak amacıyla görüşme ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır.²⁰ Görüşme ve gözlemlerin yapılması için Atatürk Üniversitesinden Etik Kurul Onayı ve Bitlis Millî Eğitim Müdürlüğünden resmi izinler alınmıştır. Kasım 2021'de görüşmeler, Kasım ve Aralık 2021'de ise gözlemler yapılmıştır. Problemle ilgili ayrıntılı bilgi toplama esnekliği sağladığından²¹ katılımcılarla yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Hazırlanan on soruluk taslak görüşme formu iki din eğitimi bilimi, bir ölçme ve değerlendirme uzmanı öğretim üyesi ve iki dil uzmanının görüşüne sunulmuş, sonra iki DKAB öğretmeniyle pilot uygulama yapılmış ve görüşme formuna son şekli verilmiştir. Görüşmeler öğretmenlerle yüz yüze yapılmış, görüşmelerde veri kaybını önlemek amacıyla öğretmenlerin de izni alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

Öğretim materyalleriyle ilgili sorunları gerçek yaşam ortamlarında gözlemlemek amacıyla, dışarıdan gözlem/katılımlı olmayan gözlem kullanılmıştır.²² Bu gözlem türüne uygun olarak araştırmacı, öğretmenlerin materyal kullanım süreçlerine müdahale etmeyen bir gözlemci olarak sınıfta/okulda gözlemler yapmış, gözlem verilerini hazırladığı gözlem formuna kaydetmiştir. Taslak gözlem formu iki din eğitimi bilimi ve bir ölçme ve değerlendirme uzmanı

²⁰ Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 92-202.

²¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2008), 120-128.

²² Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, 166-167.

öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş, sonra sekiz DKAB öğretmeninin derslerinde iki hafta pilot gözlemler yapılmış ve gözlem formuna son şekli verilmiştir. Öğretmenlerin farklı durumlarda öğretim materyalleriyle ilgili karşılaştıkları sorunları belirlemek amacıyla, farklı kademe ve derslerde gözlemler yapılmıştır. Dokuz DKAB öğretmeni haftada bir ders saati şeklinde Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6 ve Ö7 altışar derste, Ö8 ve Ö9 ise üçer derste olmak üzere toplamda 48 ders saatinde gözlemlenmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Araştırmada toplanan verilere içerik analizi yapılmıştır. Buna göre görüşme ve gözlemlerden toplanan veriler transkript yapılarak bilgisayara aktarılmış, sonra bu veriler kodlanmış, kodlar bir araya getirilerek temalar ve alt temalar/kategoriler oluşturulmuştur.²³

Temalara ilişkin bulguları desteklemek amacıyla gerekli yerlerde öğretmenlerin görüşlerini içeren doğrudan (veya dolaylı) alıntılara yer verilmiştir. Öğretmenlerin gözlemlenen derslerine yönelik verilerin sonuçları betimsel bir biçimde sunulmuş, gözlem formlarındaki notlar kullanılarak temalara ilişkin öğretmen görüşleri çözümlenmiş ve daha sonra ulaşılan bulgular yorumlanarak literatürle desteklenmiştir. Öğretim ortamının fiziksel yapısına ait gözlemlenemeyen durumlarsa araştırmacı tarafından ayrıca açıklanmıştır.

Gözlem notlarının hangi öğretmene, kademeye ve derse ait olduğunu belirtmek için gözlemler kodlanmıştır. Bunun için Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi *DKAB*, Seçmeli Kur'an-ı Kerim *SKK*, Seçmeli Peygamberimizin Hayatı *SPH*, Seçmeli Temel Dini Bilgiler dersi *STDB* olarak kısaltılmıştır. Buna göre Ö1, 7., *STDB* kodlu gözlem notu "Ö1'in 7. sınıf Seçmeli Temel Dini Bilgiler dersine ait gözlem notu" anlamına gelmektedir.

1.5. Geçerlik ve Güvenirlilik

Araştırmanın geçerliği için görüşme ve gözlem veri toplama yöntemleri kullanılarak veri kaynağında çeşitleme stratejisi, veri toplama araçlarının hazırlanması ve verilerin çözümlenmesi süreçlerinde uzman görüşlerine başvurularak uzman incelemesi stratejisi kullanılmıştır.²⁴ Çalışma süreci bütünüyle açık ve anlaşılır bir biçimde sunulurken da araştırmanın güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.²⁵

²³ Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, 197-200.

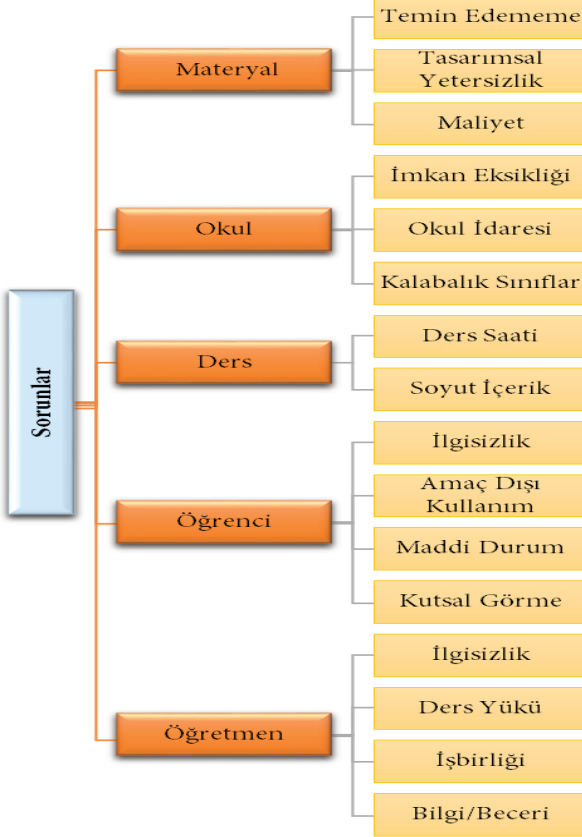
²⁴ Creswell, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, 250-253.

²⁵ Ranjit Kumar, *Araştırma Yöntemleri*, ed. Ömay Çokluk (Ankara: Edge Akademi Yayınları, 2011), 198.

2. BULGULAR VE YORUM

Analizlerde beş temaya ulaşılmıştır. Ulaşılan tema ve ilişkili alt temalar/kategoriler aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 1: Temalar

Bulgular, ulaşılan temalar başlığında aşağıda incelenmiştir

2.1. Materyallerle İlgili Sorunlar

2.1.1. Materyallerin temin edilememesi

Literatürde öğretim materyallerinin derste kullanılmadan önce temin edilmeleri gerektiği ifade edilmektedir.²⁶ Ancak araştırmaya katılan öğretmenler öğretim materyallerini temin etme konusunda sorun yaşadıkları için ulaşabildikleri materyalleri kullandıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 “*Her sınıfa sadece üç tane temel dini bilgiler kitabı verildi. Ben de derste sınıf tahtasını tek kullanmak zorundayım.*” şeklindeki ifadeleriyle ders kitabı temininde zorluk yaşandığını belirtmiştir. Ö4 “*Diğer branştaki öğretmenler, dersleriyle*

²⁶ Kamuran Çilenti, *Eğitim Teknolojisi* (Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1979), 128-131.

ilgili materyalleri hazır olarak her yerde bulabiliyorlar. Ama din kültürü öğretmenlerinin kitaplar dışında böyle bir şansı yok.” demiştir. Katılımcıların bu ifadelerinde ders için ders kitabının önemli bir materyal olduğu belirtilmektedir. Sadece ders kitabı noktasında değil görsel materyaller konusunda da sıkıntılar yaşanmaktadır. Bazı öğretmenler kazanımlara uygun video/film temin edemedikleri için bunları kullanamadıklarını vurgulamışlardır. Örneğin Ö6 “*Din dersleri için uygun video bulamıyoruz. Mesela Hz. İsa’nın hayatıyla ilgili videolar derslerimize uygun değil, İncile göre yapılmış, izletemiyorum.*” demiştir. Sınıfta yapılan gözlemlerde de öğretmenlerin kolay temin edebildikleri öğretim materyallerini kullandıkları tespit edilmiştir.

Öğretmenlerin ders sayısına göre kullandıkları öğretim materyallerine ilişkin bilgiler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğretmenlerin Kullandıkları Öğretim Materyallerine Yönelik Gözlem Sonuçları

Kullanılan Materyaller	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9	TOPLAM
Yazı Tahtası	6	5	6	6	2	4	5	3	3	40
Akıllı Tahta	5	1	6	6		5	4		3	30
Ders Kitabı	3	4	2	3	6		2	2	1	23
Üç Boyutlu Araçlar	3		1	3		2	2	1	1	13

Tablo 2’de gösterildiği gibi öğretmenler derslerinde büyük çoğunlukla okul içi kaynaklarını kullanmışlardır. Okul içi kaynakları, hazır, kolay erişilebilir ve yaygın olmalarına rağmen²⁷ öğretmenler bunlardan sadece yazı tahtasını, internette buldukları hazır sunum, video ve resimleri göstermek için akıllı tahtayı ve ders kitabını kullanmış; pano, kaynak kitaplar, bilgisayar vb. materyallerini ise hiç kullanmamışlardır. Buna göre öğretmenler her ne kadar öğretim materyallerini temin edemediklerini belirtse de öğretmenlerin kolay erişebildikleri materyallerden yeterli düzeyde yararlandıkları da söylenememektedir. Çilenti’ye göre öğretmenler materyal kullanım konusunda iyi yetişmemişlerse yalnızca kolay erişilebilen materyallerle yetinmekte, hatta bunlardan da yeteri kadar yararlanmamaktadırlar.²⁸

Öğretmenlerin temin edip kullandıkları öğretim materyallerinin çok

²⁷ Çilenti, *Eğitim Teknolojisi*, 77; Kenan Okan, *Eğitim Teknolojisi* (Ankara: Gül Yayın Evim, 1979), 28-31.

²⁸ Çilenti, *Eğitim Teknolojisi*, 77.

az olduğu görülmüştür. Katılımcı öğretmenlerden Ö1 tahtaya yapılabilen mıknaatıslı renkli Kur'an harflerini bir ders saatinde, Ö3 ve Ö7 ise eğitsel oyun için çeşitli malzemeleri (bardak, ip, renkli kartonlar, top) birer ders saatinde temin edip kullanmıştır. Araştırmada ulaşılan bu bulguyu destekleyici sonuçlara çeşitli araştırmalarda da rastlanmaktadır. DKAB öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmalarda öğretmenlerin çoğunlukla hazır öğretim materyallerini kullandıkları, kendilerinin temin ettikleri, hazırladıkları veya geliştirdikleri öğretim materyallerinin çok az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁹ Bu durumun olası nedenleri DKAB öğretmenlerinin bu konuda yeterli bilgi, ilgi ve beceriye sahip olmamaları, yeterli çabayı göstermemeleri³⁰ veya temin edilmesi emek ve maliyet gerektirmediğinden okuldaki hazır öğretim materyallerini kullanmaları olabilir. Oysaki öğretmenlerin hazırladıkları nitelikli öğretim materyalleri öğrenmeler üzerinde daha çok etkilidir.³¹ Bu nedenle öğretmenler derslerini sadece okuldaki birkaç hazır öğretim materyaliyle sınırlandırmamalı, öğrenciye ve konuya uygun çeşitli öğretim materyallerini de hazırlamalı veya temin etmelidirler.

2.1.2. Öğretim materyallerinin tasarımsal ve donanımsal yetersizlikleri

Öğretim materyallerinin etkili bir biçimde tasarlanmaları ve sahip oldukları donanımsal özellikler materyallerin etkisini artırmaktadır.³² Öğretmenler; ders kitaplarının tasarım, akıllı tahtaların ise donanım ve altyapı açısından eksikliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenler kitapların görsel açıdan yetersiz olduğunu ve ilgi çekmediğini vurgulamışlardır. Örneğin Ö1 “*Kitaplar ilgi çekmiyor, çok yazı var, görsellik çok az. Olanlar da yetersiz.*” demiştir. Öğretmenler bazı kitaplarda detay bilgilerin verildiğini ve bunun da ilgi dağıttığını belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 “*8. sınıflarda zekât konusunda çok detay veriliyor. Konu rakamlara boğuluyor.*” demiştir. DKAB dersi ile seçmeli din derslerinde benzer konuların öğrenci ve öğretmeni sıkıttığını ifade eden Ö9 görüşlerini “*Bazen seçmeli dersler ile din dersinin konusu benzer oluyor. Öğrenciler ‘biz bu konuyu işledik’ deyip sıkılıyorlar. Doğrusu aynı konuyu anlatmak beni de sıkıyor.*” biçiminde dile getirmiştir. Ö8, bazı kitaplarda öğrenci seviyesine uygun olmayan konuların olduğunu şöyle örneklendirmiştir: “*7. sınıflardaki mezhepler konusu öğrenci seviyesinin üstünde. Öğrenciler konuyu anlayamıyor.*” Ö7 ise öğrencilerin anlamadığı kelimelerin olduğunu dile

²⁹ Adem Güneş, “DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri (Gaziantep İli Örneği)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2012), 498; Özdemir, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu*, 139; Korkmaz, “Din Dersi Öğretmenlerinin Bir Öğretim Materyali Olarak Filmleri Kullanma Durumları”, 48-49.

³⁰ Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, 92-95.

³¹ Yelken, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 56-58.

³² Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 92.

getirmiştir: “Kitaplarda ‘muhakkak, tasdik eden’ gibi kelimeler geçiyor. Çocuk bunu anlamıyor.” Kitaplarda baskı hatasının olduğunu belirten Ö6 “Kapağı din kültürü, ama içeriği fizik kitabı” ifadeleri ile durumu örneklendirmiştir. Sınıflarda yapılan gözlemlerde de ders kitaplarındaki tasarımsal eksikliklerin bazı sorunlara neden oldukları tespit edilmiştir. Örneğin Ö5, 8., DKAB kodlu derste “Öğretmen kitabı öğrencilere okutuyor. Kitapta çok az görsellik ve etkinlik var. İki sayfada görsel kullanılmamış, etkinlik yok. Kitap öğrencilerin ilgisini çekmiyor, öğrenciler pasif kalıyor. Bazı öğrenciler aralarında konuşuyor, bazıları uyukluyor.” gözlemi yapılmıştır.

Görüşme ve gözlem verilerinden ders kitaplarının ilgi çekici olmadığı, görsellerin ve etkinliklerin az ve yazıların çok olduğu, öğrenci seviyesinin üstünde kelimelerin ve konuların olduğu, baskı hatası ve detay bilgilerin olduğu ve DKAB dersi ile seçmeli din dersleri arasında tekrar konuların olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum ise öğrencilerin sıkılmasına, ilgi ve dikkatlerinin dağılmasına, kimi zaman da ders dışı işlerle uğraşmalarına neden olmuştur. Öğretmenlerin ders kitaplarını etkili kullanmamalarının ise bu sorunları daha da görünür kıldığı gözlemlenmiştir. DKAB ders kitapları üzerinde yapılan benzer çalışmalarda da ders kitaplarında az ve yetersiz görselliğin bulunduğu, detay ve tekrar bilgilere yer verildiği, öğrenci seviyesine uygun olmayan anlatım tarzının kullanıldığı ve baskı hatası sorunlarının bulunduğu tespit edilmiştir.³³ Oysaki nitelikli bir ders kitabının öğrenci seviyesine uygun, ilgi çekici, az ve öz bilgiler, anlaşılır cümle ve kavramlar, anlatımı destekleyici resim, grafik, harita, şema, tablo vb. görseller ve öğrenciyi aktifleştirebilecek etkinlikler içermesi gerekir.³⁴ Öğretmenler ders kitaplarını sıklıkla kullandıkları için, ders kitaplarındaki tasarımsal eksikliklerin giderilmesinin ve öğretmenlere kitapları etkili kullanmayla ilgili hizmet içi eğitimlerin verilmesinin derslerin öğrenim ve öğretiminin etkinliğini artıracacağı düşünülmektedir.

Öğretmenler akıllı tahtayla ilgili sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Katılımcılar bazı uygulamaların açılmadığını, bazen de elektriklerin gittiğini belirtmişlerdir. Örneğin Ö3 “İstediğim uygulamaları okul internetinden açamıyorum. Erişimi engellenmiş.” Ö9 da “Bazen elektrikler dersin ortasında gidiyor, zaman kaybı oluyor.” demiştir. Ö6 tahtaların “Bazen geç” açıldığını, Ö1 ise “Bazı tahtalarda virüs” olduğunu belirtmiştir. Gözlemlerde de akıllı tahtalarla ilgili çeşitli

³³ Abdulkerim Tutmaz, *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. ve 8. Sınıflar)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020); Zeki Çakan, *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021).

³⁴ Cevat Alkan, *Eğitim Ortamları* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979), 245-246; Cavit Binbaşıoğlu, *Genel Öğretim Bilgisi* (Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1983), 231-233.

sorunlar tespit edilmiştir. Ö4, 7., STDB kodlu derste “Akıllı tahtanın internet bağlantısı yok. Öğretmen göstermek istediği resimleri gösteremedi.” Ö7, 5., SPH kodlu derste “Öğretmen akıllı tahtadan slayt sunusuyla dersi anlatıyor...Dersin ortasında elektrik gitti. Öğretmen üç-dört dakika elektriğin gelmesini bekledi.” Ö6, 7., DKAB kodlu derste “Tahtanın dokunmatiği çalışmıyor. Öğretmen açmak için dört-beş dakika uğraştı. Açamadı, tahtayı kullanamadı.” Ö3, 5., DKAB kodlu derste ise “Öğretmen, akıllı tahtadan Educeny eğitsel oyun uygulamasını açmak istedi. Fakat buna internet erişimi kısıtlamış.” gözlemleri yapılmıştır. Görüşme ve gözlemlerde akıllı tahtayla ilgili internet ve elektrik kesintisi, ekranın çalışmaması veya donması, çeşitli uygulamalara erişim kısıtlılığı, virüs, tahtanın geç açılması gibi donanımsal/teknik ve altyapıdan kaynaklı sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunlar da zaman kaybına, dikkatlerin dağılmasına, kullanılmak istenilen materyallerin kullanılamamasına ve akıllı tahtalardan yeterli verimin alınamamasına neden olmuştur. DKAB öğretmenleriyle yapılan araştırmalarda da akıllı tahtayla ilgili internet ve elektrik kesintisi, ekranın donması ve çalışmaması, internet erişim kısıtlılığı gibi sorunların olduğu sonucuna ulaşılması³⁵ çalışmadaki bulguları desteklemektedir. Bu bulgular, akıllı tahtalardan verim sağlanabilmesi için akıllı tahtaların donanımsal/teknik açıdan revize edilmesi ve okul altyapılarının buna yönelik iyileştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca öğretmenlerin bu sorunlara karşı alternatif çözümleri geliştirebilmeleri için akıllı tahtaların etkili kullanımıyla ilgili hizmet içi eğitimlere katılmaları sağlanabilir.

2.1.3. Öğretim materyallerinin yüksek maliyetli olmaları

Katılımcılardan Ö1, Ö3 ve Ö6 bazı öğretim materyallerini pahalı oldukları için kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Ö1 “Kur’an okuyan kalemler pahalı olmasaydı derslerimde kullanırdım. Öğrencilerin ilgisini çekerdi.” demiştir. Web 2.0 teknolojileriyle ilgili Ö3 “Kahoot uygulaması öğrenciler üzerinde müthiş etki yapıyor. Öğrenciler rekabet ederek eğlenerek öğreniyor. Öğrencilerin tabletleri olmadığı için bu uygulamayı okulda pek kullanamıyoruz. Alabilseydim her öğrenciye yetecek kadar okula tablet alırdım.” demiştir. Sanal gerçeklik gözlükleriyle ilgili Ö6 “Bu gözlükler insana sanki olayın içindeymiş gibi hissettiriyor. İmkânım olsa bu gözlükleri alıp özellikle siyer derslerinde kullanırdım.” demiştir. Bu bulgulardan öğretmenlerin maddi

³⁵ Müslüm Yalçı, *Dkab ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Akıllı Tahta Kullanma Becerileri (Diyarbakır Örneği)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 55-58; Ömer Demir - Fatma Cesur, “Dkab ve İhl Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Derslerinde Kullandıkları Öğretim Teknolojileri-Materyaller ve Konuya İlişkin Görüşler”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2019), 68-69.

olarak desteklenmelerinin öğretim materyallerini kullanımlarını olumlu açıdan etkileyeceği söylenebilir.

Bir materyalin pahalı ve gösterişli olması, onun daha etkili olmasını sağladığı yönünde yaygın ve yanlış bir düşünce bulunmaktadır.³⁶ Oysaki materyal konusunda asıl olan ekonomikliktir. Bu nedenle diğer etkenler eşitse en ucuz olan öğretim materyali kullanılmalıdır.³⁷ Konusuna göre din öğretiminde ihram, misvak, hurma, zezem, imsakiye, seccade, su, yaprak, çiçek, meyve vb. ucuz veya ücretsiz birçok malzemeyle etkili öğrenme ve öğretimler gerçekleştirilebilir. Fakat gözlemlerde, işlenen konuya göre kullanabilecekleri birçok ucuz veya ücretsiz materyal olmasına rağmen öğretmenlerin derslerini çoğunlukla anlatımlarıyla geçirdikleri görülmüştür. Bunun nedeni maliyet değil, öğretmenlerin öğretim materyallerini yeterince tanınamaları, materyallerin önemini kavrayamamaları, materyal kullanım becerisine sahip olmamaları veya materyal kullanmadan öğretimin etkili olabileceğine yönelik düşünceleri olabilir.³⁸

2.2. Okullarla İlgili Sorunlar

2.2.1. Okul imkânlarının yetersizliği

Okulların imkânları öğretim materyallerinin kullanımını olumlu veya olumsuz açıdan etkilemektedir.³⁹ Öğretmenler, okullarındaki imkânların DKAB dersleri için yetersiz olduğunu, imkânların daha çok diğer derslere yönelik olduğunu vurgulamışlardır. Örneğin Ö4 “*Derslerimiz açısından okulumuz yetersiz. Okuldaki imkânlar genellikle diğer branşlar için hazırlanmış gibi. Okulda fen dersi için laboratuvar ve çeşitli materyaller mevcut... Türkçe için kütüphane, bilişim için bilgisayar odası, beden için spor salonu, görsel sanatlar için resim odası, müzik için müzik odası var. Bu derslerin öğretmeni bunları sahiplenmiş, kullanmıyoruz.*” demiştir. Gözlemlerde de tüm okullarda sınıf derslikleri, kütüphane, bilişim/bilgisayar odası/sınıfı, laboratuvar, spor odası/salonu, resim odası/sınıfı, müzik odası/sınıfının bulunduğu ve buralarda çeşitli materyallerin olduğu görülmüştür. Okullardaki bu fiziki mekânların sadece Ö7'nin hac uygulaması için bir derste spor salonunu kullandığı, diğer tüm derslerde öğretmenlerin yalnızca sınıf dersliklerini kullandıkları gözlemlenmiştir. Gözlem yapılan tüm sınıflardaysa sadece pano, akıllı tahta ve onun kapağı beyaz tahtaların olduğu, öğretmenlerin de sadece akıllı tahta ve beyaz tahtaları kullandıkları görülmüştür. Buna göre öğretmenler okullarının öğretim materyalleri açısından DKAB dersleri için

³⁶ Kaya, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 43.

³⁷ Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*, 61.

³⁸ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 95.

³⁹ Alkan, *Eğitim Ortamları*, 155; Okan, *Eğitim Teknolojisi*, 27.

yetersiz olduğunu belirtse de, okullarında bulunan sınıf dersliği dışındaki bir ortamı ve akıllı tahta ile beyaz tahta dışındaki bir materyali ‘diğer branşlara aittir’ gerekçesiyle kullanmamışlardır. Oysaki okullardaki mekânlardan ve materyallerden tüm öğretmenlerin yararlanması gerektiği resmi olarak desteklenmektedir/istenmektedir.⁴⁰ Konuya bu açıdan bakıldığında DKAB öğretmenlerinin okul imkânlarından yeterli düzeyde yararlanmadıkları, bu konuda pasif kaldıkları söylenebilir. Yaşlı’nın DKAB öğretmenleri üzerinde yaptığı araştırmada da okul imkânlarının daha çok diğer derslerde kullanıldığı⁴¹ bulgusu bu çıkarımımızı destekler niteliktedir.

Öğretmenler cami, müze, şehitlik, doğa vb. gerçek yerleri/malzemeleri yerinde görmek istediklerini, fakat okullarının maddi imkânları olmadığından bunları yapamadıklarını söylemişlerdir. Örneğin Ö5 “*Öğrencileri Ahlat’taki Selçuklu mezarlığına götürmek istiyorum. Ama okulun bizi götürebilecek imkânı yok.*” demiştir. Ö3 teknolojik materyaller için okulun altyapı yetersizliğini “*Akıllı tahtadan Kahoot uygulamasını açıyorum. Fakat öğrenciler telefon veya tabletle uygulamaya katılmaları için okulun wifisi yetersiz kalıyor.*” şeklinde örneklendirmiştir. Gözlemlerde ise bazı sınıflarda malzeme eksikliklerinin bulunduğu ve bunun da çeşitli sorunlara neden olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Ö6, 5., DKAB kodlu derste “*Sınıfın perdesi yok. Pencereden gelen ışık beyaz tahtada ve akıllı tahtada parlamaya neden oluyor.*” Ö9, 6., SPH kodlu derste ise “*Sınıfta tahta silgisi yok. Öğretmen tahtayı bir kâğıt parçasıyla, bazen de elleriyle siliyor. Tahta tam silinmiyor, iz bırakıyor.*” gözlemleri yapılmıştır. Öğretmenler çoğunlukla okul içi kaynaklarını kullandıklarından, okulların donanım, altyapı ve mali açıdan zenginleştirilmesi öğrencilerin öğrenmesini ve öğretmenlerin etkili bir öğretim yapmasını olumlu açıdan etkileyebilir.

2.2.2. Okul idaresinin ilgisizliği

Katılımcı öğretmenler öğretim materyallerini temin etme ve öğretim ortamlarının hazırlanmasında okul idaresinin kendilerine yeterli desteği vermediğini, ilgisiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö3 “*Çok emek vererek Kâbe’nin maketini yapmıştım. Okulda saklayabileceğim bir yer olmadığı için öğretmenler odasına bırakıyordum...Personeller bunu çöpe attılar. Bunu idareye söylediğimde pek oralı olmadılar.*” demiştir. Ö1 “*Okulumuzda temel dini bilgiler kitabı çok eksik. Bunu idareye bildirmeme rağmen kitap-*

⁴⁰ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTeRtip=5>. Erişim (Erişim 15 Aralık 2022).

⁴¹ Muhammed Emin Yaşlı, *Ortaöğretim Kurumları 9. ve 10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Nitelikli Materyal ve Verimliliğe Olan Etkisi* (Konya İl Merkezi Örneği) (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007), 88-89.

ları hala getirmediler. Dönemin sonuna geldik.” demiştir. Gözlemlerde de okul idarelerinin öğretim materyalleri için özel bir çaba harcadıkları tespit edilememiştir. Örneğin MEB yönetmeliğine göre imkânlar çerçevesinde öğretim materyallerinin ayrı bir odada kullanıma hazır halde tutulması gerektiği belirtilmesine rağmen,⁴² gözlem yapılan okullarda imkân olmasına rağmen okul idaresinin öğretim materyalleri için ayrı bir oda tahsis ettiği görülmemiştir. Yine bazı sınıflarda perde ve tahta silgisinin olmadığı, namaz uygulamasını öğrencilere göstermek için okullardaki mescitlerin yetersiz kaldığı, fakat okul idarelerinin bu sorunları gidermeye yönelik bir çalışma yapmadıkları gözlemlenmiştir. DKAB öğretmenleriyle yapılan çalışmalarda da DKAB dersleri için öğretim materyallerinin temin edilmesine ve uygun öğretim ortamlarının hazırlanmasına okul idarelerinin ilgisiz kaldıkları ve öğretmenlere yeterli desteği sağlamadıkları sonucuna ulaşılmıştır.⁴³

Gözlemlerimize göre okul idarelerinin yalnızca DKAB dersleriyle ilgili öğretim materyallerine veya etkinliklere ilgisiz kaldıklarını söylemek zordur. Bu bağlamda okul idarelerinin öğretim materyalleriyle ilgili konulara çok ilgi gösterdikleri söylenemez. Bununla birlikte okul idarelerinin kütüphane, bilişim odası, laboratuvar, spor salonu, müzik odası, resim odası ve buralarda ihtiyaç duyulan çeşitli araç gereçlere genellikle dikkat ettikleri, fakat abdest, namaz ve hac uygulamaları için uygun öğretim ortamlarının hazırlanmasına ve gerekli materyallerin temin edilmesine, okul mescidi ve burada ihtiyaç duyulan çeşitli materyallere (Kur’an-ı Kerim ve meali, elifba cüzü vb.) aynı hassasiyeti göstermedikleri de söylenebilir. Bu duruma DKAB öğretmenlerinin ilgisizlikleri ve okul idaresiyle iş birliği yapmada yetersizlikleri de neden olmuştur denilebilir. Örneğin Ö6, 6., DKAB kodlu derste “*Öğretmen namaz uygulamasını sınıfta masasının üzerine çıkararak gösterdi. Öğrenciler de namaz uygulamasını yapmak için çok istekli davrandılar. Fakat öğretmen çocuklar uygun bir mescidimiz olsaydı size de yaptırırdım. Ama masa üzerinde düşebilirsiniz’ dedi ve yaptıramadı... Öğretmen okulda uygun bir mescidin yapılması için okul idaresiyle görüşmediğini araştırmacıya söyledi.*” tespitinde bulunulmuştur.

2.2.3. Sınıfların kalabalık olması

Öğrenci sayısı öğretim materyallerinin kullanımında öğrenci aktifliğini etkilemektedir. Sınıf mevcudunun az olduğu durumlarda neredeyse tüm öğrenciler öğretim materyallerinden yararlanabilirlerken⁴⁴ kalabalık sınıflar için aynı şeyi söylemek zordur. İdeal bir sınıf mevcudu konusunda farklı

⁴² MEB, “Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği”.

⁴³ Yalçı, *Dkab ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Akıllı Tahta Kullanma Becerileri (Diyarbakır Örneği)*, 38; Uçar, *Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler*, 55-57.

⁴⁴ Seferoğlu, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*, 191-192.

sayılar verilmektedir. Bu konuda kimi araştırmalarda 20-25,⁴⁵ kimi araştırmalarda 30'un altında olması gerektiği belirtilmektedir.⁴⁶

Öğretmenler öğrenci sayısı fazla olduğu için materyal kullanırken tüm öğrencileri aktifleştiremediklerini belirtmişlerdir. Örneğin Ö4 *“Abdesti videodan izlettikten sonra iki gönüllü öğrenciye uygulatırım. Tüm öğrenciler bunu uygulamak istiyor, ama öğrenciler fazla, hepsine yaptırıyorum.”* Ö9 *“Öğrenciler slaytlardaki soruları tahtada çözmek istiyor. Ama kalabalıklar. Hepsini tahtaya çıkartamam.”* demiştir. Bu bulguyu destekler nitelikte DKAB öğretmenleri üzerinde yapılan bazı çalışmalarda da öğrenci sayılarının fazla olması, öğretim materyallerinin kullanımı açısından bir sorun olarak değerlendirilmiştir.⁴⁷

Gözlemlenen toplam 48 ders saatinde sınıflardaki öğrenci sayısının 25'in altında, özellikle de 20'nin altında olduğu görülmüştür. Buna göre öğrenci sayısının literatürde belirlenen ideal sayıya (25 altında) uygun olduğu söylenebilir. Buna rağmen öğretmenlerin öğrencileri materyal kullanım süreçlerinde aktifleştirmedikleri gözlemlenmiştir. Örneğin Ö6, 5., DKAB kodlu derste *“Öğretmen öndeki iki öğrenciye namaz uygulamasını yaptırdı. Diğer öğrenciler de uygulamayı yapmak için ısrarla parmak kaldırmalarına rağmen öğretmen onları tahtaya kaldırmadı. Namazla ilgili açıklama yapmaya devam etti... sınıfta 9 öğrenci var.”* Ö2, 5., SKK kodlu derste *“Öğretmen Kur'an harflerinin hareketleriyle ilgili alıştırmaları tahtaya yazdı. Sonra ‘çocuklar kim tahtada yapmak istiyor?’ dedi. Tüm öğrenciler parmak kaldırdı. Öğretmen sadece ön sıradaki oturan iki öğrenciyi tahtaya kaldırdı...sınıfta 13 öğrenci var.”* gözlemleri yapılmıştır. Gözlem notlarından öğrenci sayısı az olmasına rağmen öğretmenlerin öğretim materyallerini kullanırken öğrencileri aktifleştirmede yetersiz kaldıkları, sadece önde oturan birkaç öğrenciye fırsat verdikleri anlaşılmaktadır. Bunun nedeni ise sınıf mevcudunun fazla olması değil, öğretmenlerin materyal kullanırken öğrencileri aktifleştirmeyip materyalleri öğretmen anlatımlarına dayalı öğretmen merkezli bir anlayışla kullanmalarınıdır.⁴⁸

2.3. Derslerle İlgili Sorunlar

2.3.1. Ders saatlerinin az olması

Katılımcı öğretmenler ders saatlerinin az olması nedeniyle öğretim materyallerini istedikleri gibi kullanamadıklarını vurgulamışlardır. Örneğin Ö6

⁴⁵ Münire Erden, *Sınıf Yönetimi* (İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2005), 75.

⁴⁶ Benjamin S. Bloom, *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, çev. Durmuş Ali Özçelik (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995), 33.

⁴⁷ Özdemir, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu*, 142-145.

⁴⁸ Doğdu - Arslan, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç Gereçleri*, 353-354.

“Namazla ilgili video izliyorum. Zaman az olduğu için namaz uygulamasını sadece bir iki öğrenciye yaptırabiliyorum.” Ö7 “Derste maket yapmak zaman alıyor. Yoksa bunu sınıfta öğrencilerle yapardım.” Ö9 “Tahtada farklı renkleri kullandığımda öğrencilerin ilgisini daha çok çektiğimi biliyorum. Ama tahtayı kullanırken elimde kırmızı, mavi, siyah kalemleri değiştirmek zaman alıyor. Ben de konuyu yetiştirmek için tek renk kullanıyorum. Çünkü yetiştirmem gereken bir müfredat var.” demiştir. Görüşme verilerinden öğretmenlerin zaman yetersizliği nedeniyle öğretim materyallerini etkili kullanamadıkları anlaşılmaktadır. Oysaki öğretim materyalleri konusunda asıl olan materyallerin öğretim hedeflerine ulaşacak biçimde etkili kullanılmalarıdır. Çünkü öğretim materyallerinin etkili kullanılmamaları zaman kaybına neden olmaktadır.⁴⁹ Buna göre zaman yetersizliği, öğretmenlerin öğretim materyallerini etkili kullanamamalarının nedeni değil, bir sonucu olabilir.

Nitekim gözlemlerde de öğretmenlerin öğretim materyallerini etkili kullanamamaları sonucunda zaman yetersizliği sorunuyla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Örneğin Ö1, 6., SKK kodlu derste “Öğretmen Subhaneke duasıyla ilgili videoyu dört kere tekrar izletti. Tekrar ederken nereden başlayacağını önceden planlamadığı için istediği yeri açarken zaman kaybı oldu.” Ö1, ön hazırlık yapıp videoyu tekrar izlettiğinde nereden başlayacağını not almamış. Bu da derste zaman kaybına neden olmuştur.⁵⁰ Ö2, 8., DKAB kodlu derste “Öğretmen yazı tahtasına uzun cümlelerle çok yazı yazıyor... Teneffüs zili çaldı, ama öğretmen tahtaya yazacaklarını bitiremedi.” Ö2 de yazı tahtasına az ve öz yazmak yerine, uzun ve çok yazdığı için zaman kaybına neden olmuş ve dersi yetiştirememiştir.⁵¹ Öğretim materyalleri doğru ve etkili bir biçimde kullanıldıklarında zaman kaybına değil, zamanın daha verimli bir biçimde kullanılmasına,⁵² çok bilginin az zamanda daha etkileyici bir biçimde öğrenilmesine ve öğretilmesine katkı sağlamaktadırlar.⁵³ Katılımcılar, öğretmenin bilginin kaynağı olduğu bir eğitim anlayışına sahip olduklarından, öğretim materyallerini kullandıklarında dersi anlatmaya vakitlerinin kalmayacağını düşünmüş olmalıydılar.⁵⁴ Bu nedenle katılımcıların müfredatı anlatımlarıyla yetiştirmek amacıyla öğretim materyallerini etkili kullanmaya özen göstermedikleri söylenebilir.

⁴⁹ Pekköz - Hancılar, *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları*, 35; Leyla Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1986), 87.

⁵⁰ Yeşilmen, *Görme ve İşitme Yoluyla Eğitim Araçları*, 35-37.

⁵¹ Edgar Dale, *Audio-Visual Methods In Teaching* (The United States Of America: The A Holt-Dryden Book Press, 1959), 310-314.

⁵² Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 88; Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, 95.

⁵³ Alkan, *Eğitim Ortamları*, 15-19; Okan, *Eğitim Teknolojisi*, 26.

⁵⁴ Aydın, *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*, 95.

2.3.2. Derslerin soyut içerik taşıması

Öğretmenler DKAB derslerinde çoğunlukla soyut konuların olduğunu, bunun da öğretim materyalleri açısından kendilerini sınırlandırdığını vurgulamışlardır. Örneğin Ö1 “Derslerimiz çoğunlukla soyut konular içerdiğinden materyal açısından imkânlarımız daha kısıtlı.” Ö2 “Din derslerinde soyut konular fazla olduğu için materyal konusunda bizi kısıtlıyor.” Ö9 da “Materyal açısından şanssız olduğumuzu düşünüyorum. Çünkü anlattığımız konuların %80’ni soyut konulardır. Bu soyut konuları bir materyalle göstermek gerçekten zordur.” demiştir. Oysaki öğretim materyalleri, soyut konular için kısıtlayıcı bir etken olarak değil, bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Çünkü öğretim materyalleri, soyut konularda kullanılarak öğrenme ve öğretimlerin somut bir biçimde olmasını sağlamaktadırlar.⁵⁵ Bu nedenle DKAB derslerinde soyut konulara sıklıkla yer verildiğinden öğretim materyallerinin kullanılması daha çok önemlidir.⁵⁶

Gözlemlerde öğretmenlerin hem somut hem de soyut konular işledikleri görülmüştür. Gözlem yapılan ders ve konulara ilişkin bilgiler Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Gözlem Yapılan Derslerine İlişkin Sonuçlar

Ders	Konu
<i>Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi</i>	Allah İnanıcı, Melek ve Ahiret İnanıcı, Kader İnanıcı, Zekât, Hac, Ramazan ve Oruç, Abdest ve Namaz, Bir Peygamber Tanıyorum: Hz. Davud (A.S.), Allah’ın Kulu ve Elçisi: Hz. Muhammed.
<i>Seçmeli Kur’an-ı Kerim</i>	Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım, Kur’an Harflerinin Harekeleri, Sübhaneke Duası.
<i>Seçmeli Peygamberimizin Hayatı</i>	Mekke’nin Fethi, Allah’ın İnsanlığa Lütfu: Peygamberlik, Peygamberimizin Doğduğu Çevre, Peygamberimizin Çocukluğu, Peygamberimizin Mekke ve Medine Yılları, Veda Hutbesi.
<i>Seçmeli Temel Dini Bilgiler</i>	İbadetin Kabul Şartları, Ahlaki Davranışlar.

⁵⁵ Çilenti, *Eğitim Teknolojisi*, 124-128; Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*, 76; Yalın, *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, 88.

⁵⁶ Koç, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikleri”, 535.

Tablo 3’te de gösterildiği gibi öğretmenlerin işledikleri konular çoğunlukla somut içerikli konular olup sadece Allah, melek, ahiret ve kader inancı konuları soyut içerikli konular olarak değerlendirilebilir. Gözlemlerde öğretmenlerin hem soyut hem de somut konularda öğretim materyallerini az kullandıkları, konuları genellikle anlatımlarıyla geçirdikleri görülmüştür. Örneğin Ö5, 7., DKAB kodlu derste “*Öğretmen Allah inancı konusunu sadece anlattı. Hiç materyal kullanmadı.*” Ö8, 6., DKAB kodlu derste “*Öğretmen abdest konusunu ders boyunca anlattı. Materyal kullanmadı.*” gözlemleri yapılmıştır. Buna göre derslerde soyut içeriklerin fazla olması öğretmenlerin materyal kullanımlarını sınırlandırmaktan çok, öğretmenlerin genel olarak konuyu anlatma ve öğretim materyallerini az kullanma eğiliminde oldukları söylenebilir. Fakat öğretmen anlatımları soyut semboller olduklarından sadece anlatımlarla gerçekleştirilen öğretimler bilgi ve becerilerin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda yeterli değildirler. Bu nedenle anlatımlar farklı öğretim materyalleriyle desteklenerek konuların daha iyi anlaşılması, somut ve canlı hale getirilmesi sağlanmalıdır.⁵⁷ Örneğin Allah inancı konusu, evrenin düzeniyle ilgili görsellerle, videolarla, gerçek malzemelerle desteklenirse öğrencilerin varlık üzerinde düşünerek Allah tasavvurlarını daha etkili bir şekilde oluşturmaları sağlanabilir.

2.4. Öğrencilerle İlgili Sorunlar

2.4.1. Öğrencilerin öğretim materyallerine ilgisizliği

Öğretmenler öğrencilerin bazı öğretim materyallerine ilgisiz kaldıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö9 “*Ders kitabı öğrencilerin ilgisini çekmiyor.*” demiştir. Gözlemlerde de öğrencilerin bazı derslerde ders kitaplarına ilgisiz kaldıkları görülmüştür. Örneğin Ö5, 7., DKAB kodlu derste “*Öğretmen ders kitabını öğrencilere dersin son dakikalarına kadar okuttu... Öğretmen pencereden dışarıyı izliyor. Bazı öğrenciler dışarıyı izliyor, bazıları başını masaya koymuş uyur vaziyette duruyor, bazıları kitabı karalıyor.*” gözlemi yapılmıştır. Öğretmenin kitabı etkili kullanmaması, öğrencileri aktifleştirmemesi ve öğrencileri kontrol etmemesi öğrencilerin derse ve kitaba ilgisiz kalmalarına neden olmuştur.⁵⁸ Ö1 “*Video izletirken ne yazık ki öğrenciler başka şeylerle uğraşiyor.*” demiştir. Ö1, 7., DKAB kodlu derste “*Öğretmenin açtığı videonun görüntüleri net görünmüyor, sesi net duyulmuyor. Öğrenciler ‘hocam sesini duyamıyoruz, görüntü çok küçük’ diyor... Bazı öğrenciler kendi aralarında konuşuyor, bazıları oynuyor. Öğretmen sınıfa hâkim değil.*” gözlemi yapılmıştır. Öğretmenin kullandığı video görsel ve ses kalitesi açısından ye-

⁵⁷ Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 86.

⁵⁸ Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 104.

tersiz olduğundan ve öğretmen videoyu etkili bir biçimde kullanmadığından izlenen video öğrencilerin ilgisini çekmemiştir.⁵⁹ Ö8 ise yazı tahtasıyla ilgili “*Tahtadakileri yazmak öğrencilere sıkıcı geliyor.*” demiştir. Gözlemlerde de yazı tahtalarının öğrencilerin ilgisini çok çekmediği görülmüştür. Örneğin Ö2, 6., DKAB kodlu derste “*Öğretmen öğrencilere ‘siz de yazın’ dedi. Sınıfa arkasını dönerek uzun süre tahtayı küçük yazılarla doldurdu... Bazı öğrenciler yazı yazmıyor, bazıları defterine resim çiziyor, kitabını karalıyor, konuşuyor. Öğretmen sınıfı kontrol etmiyor.*” gözlemi yapılmıştır. Öğretmenin sınıfa uzun süre arkasını dönmesi, öğrencileri aktifleştirmemesi, öğrencileri kontrol etmemesi, öğrencilerle iletişim kurmaması, kısacası tahtayı etkili kullanmaması öğrencilerin tahtaya ilgisiz kalmalarına neden olmuştur.⁶⁰

Öğretmenlerin öğretim materyallerini etkili kullanmamaları, bunun yanı sıra öğretim materyallerinin tasarımsal yetersizlikleri öğretim materyallerinin “ilgi çekicilik” özelliğinin azalmasına, bunun da öğrencilerin materyallere ilgisiz kalmalarına, zaman ve emek kaybına neden olduğu söylenilebilir.

2.4.2. Öğrencilerin öğretim materyallerini amacı dışında kullanmaları

Öğretmenler öğrencilerin bazı öğretim materyallerini amacı dışında kullandıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö6 “*Öğrenciler öğlen arasında akıllı tahtadan müzik veya oyun açıyorlar, maç bile izliyorlar.*” demiştir. Gözlemlerde de öğrencilerin akıllı tahtayı amacı dışında kullandıkları tespit edilmiştir. Örneğin Ö4, 6., SKK kodlu derste “*Öğretmen birinci dersinde akıllı tahtayı kapatmadan dersten çıktı. Teneffüste öğrenciler akıllı tahtadan müzik, oyun açtılar.*” gözlemi yapılmıştır. Buna göre öğretmenin akıllı tahtayı kapatmadan sınıftan çıkması, akıllı tahtayı kilitlememesi veya gerekli önlemleri almaması öğrencilerin tahtayı amacı dışında kullanmalarına neden olmuştur denilebilir. Yine Ö9 “*Öğrenciler ders kitaplarındaki resimlerle oynuyorlar, mesela resimdeki bir çocuğa bıyık yapıyor.*” demiştir. Benzer şekilde Ö8, 8., DKAB kodlu derste de “*Öğretmen bir öğrenciye ‘sayfa 37’yi oku’ dedi... Öğretmen arkasını sınıfa dönerek tahtaya yazı yazdı, sınıfı hiç kontrol etmiyor... Arka sıralarda oturan iki öğrenci kitaplarını karalıyor.*” gözlemi yapılmıştır. Öğretmenin ders kitabını etkili kullanmaması, öğrencileri aktifleştirmeyip gözlemlememesi öğrencilerin kitaba ilgilerini azaltmış, kitabı karalamalarına/çizmelerine neden olmuştur.⁶¹ Öğretmenlerin öğretim materyallerini etkili ve doğru kullanmamaları, öğrencilerin öğretim materyallerini amacı dışında kullanmalarına neden olmuştur sonucuna ulaşılabilir.

⁵⁹ Doğdu - Arslan, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç Gereçleri*, 58-63.

⁶⁰ Okan, *Eğitim Teknolojisi*, 64; Küçükahmet, *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, 100-104.

⁶¹ Okan, *Eğitim Teknolojisi*, 53-54.

2.4.3. Öğrencilerin maddi durumu

Öğretmenler maddi durumları nedeniyle öğrencilere materyal getirme ve/veya hazırlama ödevi/görevi çok veremediklerini vurgulamışlardır. Örneğin öğrencilerin maddi durumlarının maket kullanımını sınırlandırdığıyla ilgili Ö9 *“Maket yapmak maliyetli olduğu için bunu her zaman yapamıyoruz, öğrencilere de yaptıramıyoruz. Çünkü her öğrencinin maddi durumu olmayabiliyor.”* Ö6 *“Maket yapma veya maddi olabilecek başka materyalleri hazırlama konusunda öğrenciler ödev vermiyorum. Aslında öğrencilerimizin maddi imkânlarının olmadığını bildiğim için veremiyorum.”* demiştir. Ö8 ise öğrencilerin maddi durumları yetersiz olduğu için ders kitabını kullanmak zorunda kaldığını şöyle belirtmiştir: *“Maddi imkânları olmadığı için öğrencilerden kaynak kitap isteyemiyorum. Ben de ücretsiz olduklarından ders kitaplarını kullanıyorum, aslında zorunda kalıyorum.”* Öğretmen görüşlerinden öğrencilerin maddi durum yetersizliklerinin derslerde kullanılan öğretim materyallerini sınırlandırdığı söylenebilir. Bu bulguyu destekler nitelikte Demir ve Cesur’un farklı şehirlerde çalışan DKAB ve İHL meslek dersleri öğretmenleri üzerinde yaptıkları araştırmada da öğrenci velilerinin büyük çoğunluğunun (%62) öğretim teknolojilerinin kullanımını konusunda yeterince yardımcı olmadıkları, bunun önemli nedenlerinden birinin velilerin maddi imkânlarının olmadığı sonucuna varılmıştır.⁶² Yaptığımız gözlemlerdeyse öğretmenlerin öğrencilerden maliyeti yüksek olabilecek bir öğretim materyalini hazırlamalarını veya getirmelerini istemedikleri, yazı tahtası, akıllı tahta, ders kitabı gibi hazır ve ücretsiz materyalleri kullandıkları tespit edilmiştir.

2.4.4. Öğrencilerin öğretim materyallerini kutsal görmeleri

Ö3, Ö4, Ö8 ve Ö9 derslerinde öğrencilerin bazı öğretim materyallerine kutsiyet atfedecek düzeyde saygı gösterdiklerini vurgulamışlardır. Katılımcılar, öğrencilerin özellikle din dersleri kitaplarına kutsal bir kitap gözüyle baktıklarını söylemişlerdir. Örneğin Ö4 *“Bir öğrencimin Kur’an ders kitabını getirmedeğini fark ettim. Kendisine neden kitabını getirmediğini sorduğumda ‘Babam kitapta ayet var, Kur’an var. Bunu çantanda sırtında taşıman, okula götürüp masanın altına koyman günahtır dedi. Ben de günah olmasın diye getirmiyorum’ dedi”* bilgisini paylaşmıştır. Gözlemlerde de öğrencilerin ders kitaplarına karşı tutumlarının bazı sorunlara neden olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Ö1, 5., SKK kodlu *“Derste üç öğrenci derse on dakika geç geldi. Öğretmen ‘neden geç kaldınız?’ dedi. Öğrenciler ‘abdest alıyorduk’ dediler. Öğretmen öğrencilere elindeki Kur’an ders kitabını göstererek ‘çocuklar kaç defa diyeceğim kitaba abdestsiz*

⁶² Demir - Cesur, “Dkab ve İhl Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Derslerinde Kullandıkları Öğretim Teknolojileri-Materyaller ve Konuya İlişkin Görüşler”, 76-78.

dokunabilirsiniz diye, abdest almak için her hafta biriniz geç geliyor.” gözlemi yapılmıştır. Ö4, 5., DKAB kodlu “Derste bir öğrenci ders kitabını yanlışlıkla yere düşürdü. Öğrenci kitabı hemen kaldırdı, dokuz defa öpüp başına sürdü. Temiz olmasına rağmen dört-beş dakika boyunca kitabı elbisesiyle temizlemeye, onunla ilgilenmeye çalıştı...Öğrencinin kitabı yere düşürmeden dolayı üzüntü/endişe duyduğu görülüyor.” gözlemi yapılmıştır. Öğrencilerin DKAB ders kitaplarında ayet olduğu için bunları sıradan bir kitap olarak görmedikleri, bu nedenle ders kitaplarına farklı şekilde yaklaştıkları anlaşılmaktadır.

Öğretmenler öğrencilerin maket ve bazı gerçek malzemeleri de kutsal bir nesne olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Örneğin Ö9 “*Öğrenciler Kur’an gibi Kâbe maketini de kutsal görüyor. Mesela bir öğrenci yanlışlıkla Kâbe maketini yere düşürdüğünde arkadaşları ona kızıyorlar. Tabi o da üzülüyor.*” demiştir. Ö3 ise konuyla ilgili endişelerini şöyle dile getirmiştir: “*Öğrencilerin hac uygulamasında tavafı bir masanın etrafında dönerek yapmalarını doğru bulmuyorum. Çünkü öğrenciler bu şekilde masayı kutsal bir şeymiş gibi görebiliyorlar.*” Ö3 öğrencilerin bu yaklaşımlarından dolayı tavafı uygulayamadığını belirtmiştir. Buna göre öğrencilerin kimi malzemeleri kutsal bir nesne olarak değerlendirmeleri, uygulamada bunların deste kullanılmaması ve korkma, endişe duyma gibi bazı sorunlara neden olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin DKAB derslerindeki çeşitli öğretim materyallerine kutsiyete varabilecek düzeyde saygı göstermeleri, öğrencilerin dini gelişim dönemleriyle ve yetiştikleri çevrenin dini anlayışıyla açıklanabilir. Çalışma grubunu oluşturan ortaokul öğrencileri, özellikle alt sınıftakiler (5-6. sınıflar), dini gelişimleri gereği dine ve dini sembollere değer vermekte, dine duygusal açıdan ilgi göstermekte ve dini tutum ve davranışlarının şekillenmesinde aile ve yetiştikleri yakın çevrenin etkisi altında bulunmaktadır.⁶³ Bu kapsamda öğrencilerin yetiştikleri çevrenin dini yaklaşımı, dine ve onun sembollerine, araç gereçlerine değer vermeleri, dini gelişim özelliklerinden dolayı buna yatkın olan ve dini yaşantı durumu gelişmiş öğrenciler üzerinde etkili olmuş, öğrenciler de dini sembollere, araç gereçlere kutsiyete varabilecek seviyede değer vermiş olmalıdırlar.

Esasen öğrencilerin öğretim materyallerine kutsallık seviyesinde saygı göstermeleri kendi başına olumsuz bir durum olarak değil, doğru yönlendirildiğinde bir avantaj olarak değerlendirilebilir. Buna göre materyallerin doğru kullanılmalarıyla öğrencilerin bu davranışı materyalleri derse getirme, materyallere ilgi gösterme, materyalle ilgili etkinlikleri isteyerek yapma

⁶³ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1993), 269; Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 169; Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: TDV Yayınları, 1990), 93-94.

gibi avantajlı bir duruma dönüştürülebilir. Fakat öğretmenlerin bu konuda öğrencileri doğru yönlendirmemeleri materyallere karşı gösterilen saygının ders kitabını getirmeme, derse geç gelme, kaygı duyma ve materyalin kullanılmaması gibi sorunların oluşmasında etkili olduğu söylenebilir.

2.5. Öğretmenlerle İlgili Sorunlar

2.5.1. Öğretmenlerin öğretim materyallerine ilgisizliği

Öğretmenlerin öğretim materyalleriyle ilgili bir eğitime katılmaları materyalleri etkili kullanımlarına katkı sağlamaktadır.⁶⁴ Görüşmelerde öğretmenler öğretim materyalleriyle ilgili özel bir çaba harcamadıklarını, bir eğitime katılmadıklarını ve gelişmeleri takip etmediklerini belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 “*Materyallerle ilgili bir çalışmaya, sempozyuma, eğitime katılmadım. Doğrusu konuyla ilgili gelişmeleri de pek takip etmiyorum.*” demiştir. Öğretim materyalleriyle ilgili herhangi bir çalışmaya katılmamayı Ö8 “*İhtiyaç duymadım.*” Ö1 “*İlgilenmiyorum.*” Ö5 ise “*İlgimi çekmiyor.*” gerekçesiyle açıklamıştır. Bu bulgulardan öğretmenlerin öğretim materyallerine ilgisizlikleri nedeniyle materyallerle ilgili bir eğitime katılmadıkları söylenebilir.

Öğretmenler kullandıkları öğretim materyalleriyle ilgili genellikle bir hazırlık yapmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö2 “*Tahtaya bir şey yazmak istediğimde rastgele yazıyorum, spontane bir şekilde yani. O an aklıma bir şey gelir, ben de tahtaya yazarım. Bunun için bir plan yapmam.*” demiştir. Gözlemlerde de öğretmenlerin kullandıkları öğretim materyalleri için bir hazırlık yapmadıkları, bunun da bazı sorunların çıkmasına neden olduğu görülmüştür. Örneğin Ö1, 5., SKK kodlu derste “*Öğretmen derslerinde ders kitabını kullanmasına rağmen kitabını derse getirmedi. Öğrencilerin kitabını alıp kullandı. Öğrenci kitapsız kaldı.*” Ö3, 5., DKAB kodlu derste “*Öğretmen akıllı tahtadan ramazanla ilgili resimleri rastgele açtı. Beklemediği görseller çıktı.*” Bu bulgulardan öğretmenlerin derste kullandıkları öğretim materyallerine ilgi gösterip hazırlık yapmadıkları söylenebilir. Bu nedenle öğretmenler öğretim materyallerini kullanmak için özel bir çaba harcamamış, sınırlı çeşitte ve az miktarda öğretim materyalini plansızca kullanmışlardır. Bu durum da öğretim materyallerinden beklenen verimin alınmamasına neden olmaktadır.⁶⁵

2.5.2. Ders yükünün fazla olması

Öğretmenler derslerinin fazla olduğunu, bu nedenle öğretim materyallerini temin etmek, hazırlamak için enerjilerinin ve vakitlerinin kalmadığını

⁶⁴ Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*, 53-54; Korkmaz, *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*, 95.

⁶⁵ Doğdu - Arslan, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç Gereçleri*, 38-39.

belirtmişlerdir. Örneğin Ö8 “Okulda birçok derse giriyorum. Materyallere ayıracağ vaktim de pek kalmıyor.” Ö7 “Eskiden öğretim materyallerini hazırlamak için daha çok zaman ayırırdım. Fakat artık buna pek imkânım kalmıyor. Okul derslerinin fazlalığı, üstüne çocuklarımın eğitimleri bütün bunlar üst üste gelince materyallerle ilgili bir şey yapmaya pek zamanım kalmıyor, yoruluyorum.” demiştir. DKAB öğretmenleriyle yapılan araştırmalarda da öğretmenler, derslerinin fazla olması nedeniyle materyal hazırlamak veya geliştirmek için vakitlerinin ve/veya enerjilerinin kalmadığını belirtmeleri⁶⁶ çalışmadaki öğretmen görüşlerini desteklemektedir.

Gözlemlerimizde öğretmenlerin haftada girdikleri ders sayısı ile ilgili bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlerin Haftada Girdikleri Ders Sayısı

	Ö1	Ö2	Ö3	Ö4	Ö5	Ö6	Ö7	Ö8	Ö9
Haftalık Ders sayısı	20	25	27	28	21	20	20	21	23

Tabloda da gösterildiği gibi öğretmenlerin haftalık ders saatlerinin 20’nin üstünde ve 28’in altındadır. Ayrıca Ö1, Ö5, Ö6, Ö7, Ö8 ve Ö9’un hafta içi bir gün derslerinin olmadığı gözlemlenmiştir. Buna karşın görüşmeler sırasında öğretmenler, hafta içi dersten sonra ve boş günlerinde, hafta sonlarında ve tatil dönemlerinde öğretim materyalleri için zaman ayırmadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin Ö1 “Hayır boş günlerimde de dersten sonra da vaktimi materyal hazırlamak için ayırmıyorum.” Ö5 “Tatillerde materyaller için zaman ayırmıyorum. Daha önemli işlerim var.” Ö6 “Hafta sonlarında veya boş vakitlerimde materyal için doğrusu zaman ayırmam. Bunu gerekli de görmem.” demiştir. Buna göre öğretmenlerin öğretim materyallerini temin etmek, hazırlamak için vakitlerinin olmamasının nedeni ders saatlerinin fazla olmasından çok, öğretmenlerin öğretim materyallerine zaman ayırmamaları, buna yeterli ilgi ve duyarlılığı göstermemeleriyle açıklanabilir.⁶⁷

2.5.3. Öğretmenlerin iş birliği yapmamaları

Öğretmenlerin öğretim materyallerini kullanım süreçlerinde meslektaşlarıyla, farklı kişi ve kurumlarla iş birliği yapmaları materyallerden verimli bir biçimde yararlanılmasına katkı sağlamaktadır.⁶⁸ Araştırmada öğretmenlerin öğretim materyalleriyle ilgili iş birliği yapma konusunda önemli eksiklik-

⁶⁶ Özdemir, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu*, 142-145.

⁶⁷ Koç, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikleri”, 536.

⁶⁸ Cevat Alkan, *Eğitim Teknolojisi* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2005), 150.

lerinin olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Örneğin Ö5 “*Derslerle ilgili işlerime genellikle kimseyi karıştırmam.*” Ö3 “*Materyal konusunda branşımızdaki her öğretmen kendi materyallerini kullanır.*” Ö8 “*Bu konuda (materyal) iş birliği yapmam. Tek başıma işlerimi yaparım.*” demiştir. Gözlemlerdeyse sadece bazı öğretmenlerin materyal temin etmek için öğrencilerle iş birliği yaptıkları görülmüştür. Ö4, Ö7 ve Ö9’un Kâbe maketini ve Ö6, Ö7 ve Ö8’in seccade, başörtüsü, takke gibi çeşitli gerçek malzemeleri getirmeleri için öğrencilerle iş birliği yaptıkları görülmüştür. Katılımcıların DKAB öğretmenleri, okul idaresi, farklı branştaki meslektaşları, başka kişi veya kurumlarla öğretim materyalleriyle ilgili iş birliği yapmadıkları, bu konuda büyük çoğunlukla bireysel hareket ettikleri söylenebilir. Bu durumu Ö6 “*Dokuz yıllık öğretmenim artık. İş birliğine ihtiyacım olmuyor.*” şeklinde mesleki kıdemle açıklamıştır. Oysaki mesleki kıdemi fark etmeksizin DKAB öğretmenlerinden öğretim materyalleriyle ilgili hem meslektaşlarıyla hem de farklı kişi ve kurumlarla iş birliği yapmaları beklenmektedir.⁶⁹

2.5.4. Öğretmenlerin bilgi ve beceri eksikliği

Öğretmenler bilgi ve/veya beceri eksikliği nedeniyle bazı materyalleri çok kullanamadıklarını belirtmişlerdir. Örneğin teknolojiyle ilgili Ö8 “*Teknoloji özür lü olduğum için teknolojik materyalleri fazla kullanamıyorum.*” bilgisayarla ilgili Ö2 “*Pek bilmediğim için word veya exceli kullandığımda zamanım çok gidiyor. Zorunlu olmadıkça da bunları pek kullanmak istemiyorum.*” maketlerle ilgili Ö9 “*El becerilerim çok gelişmediğinden maket yapamıyorum.*” demiştir. Gözlemlerde de öğretmenlerin öğretim materyallerini etkili kullanmamalarının çeşitli sorunlara neden olduğu tespit edilmiştir. Örneğin Ö1, 7., DKAB kodlu derste “*Öğretmen umrede çektiği fotoğraflarını akıllı tahtadan plansızca açtığı için konu dışı bazı fotoğraflar da görüldü. Öğrenciler arasında gülüşmelere, gürültüye sebep oldu.*” Ö6, 7., DKAB kodlu derste “*Öğretmen perdeyi kapatmadan akıllı tahtayı açtı. Pencereden gelen aydınlık akıllı tahtada yansımaya neden oluyor.*” Ö4, 6., SKK kodlu derste “*Öğretmen videonun önünde durduğu için bazı öğrenciler ekranı tam göremiyor.*” gözlemleri yapılmıştır. Bilgi ve beceri eksikliği öğretim materyallerinin etkili kullanılamamasına neden olmaktadır. Bu da materyallerden yeterli düzeyde verim almamaya, zaman ve emek kaybına, öğrenci ilgisizliği, ders dışı uğraşı gibi sorunlara neden olmaktadır.⁷⁰

⁶⁹ Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlikleri”, https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/06160735_12-YYret-men_Yeterlikleri_KitabY_din_kYltYrY_ve_ahlak_bilgisi_YYretmeni_Yzel_alan_yeterlikleri_ilkYYretim__parYa_15.pdf, ts. (Erişim 04 Ocak 2023).

⁷⁰ Alkan, *Eğitim Ortamları*, 188; Çilenti, *Eğitim Teknolojisi*, 130; Rıza, *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları*

SONUÇ

Materyal kullanmak öğrenme ve öğretmeleri kolaylaştırmakta, somutlaştırmakta, zenginleştirmekte, kalıcılaştırmakta ve basitleştirmektedir. Fakat materyal kullanım süreçlerinde ortaya çıkan sorunlar materyallerin etkisini azaltmakta ve öğrenme öğretme süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı araştırmacı gözlemleri ve öğretmen görüşleri perspektifinden DKAB öğretmenlerinin materyal kullanım süreçlerinde karşılaştıkları sorunları belirlemektir.

Materyal kullanım konusunda iyi yetişmiş öğretmenlerden materyal temin etmek için gerekli emek, zaman ve maliyet harcamasını yapmaları beklenmektedir. Katılımcı öğretmenlerin bu konuda önemli eksikliklerinin olduğu belirlenmiştir. Öğretmenler büyük çoğunlukla derslerini okul içi kaynaklarından ders kitabı, akıllı tahta ve yazı tahtasıyla sınırlandırmışlardır. Öğretmenler bu durumu maddi yetersizlikleri nedeniyle öğrencilere materyal aldıramadıklarıyla, bazı öğretmenler ise maliyet nedeniyle materyal alamadıklarıyla gerekçelendirmişlerdir. Oysaki din öğretiminde kullanılabilen birçok ucuz veya ücretsiz malzeme olmasına rağmen, öğretmenlerin materyal temin etmek için gerekli çabayı sarf etmedikleri düşünülmektedir.

Günümüz teknoloji çağı okullarının teknolojik materyallerle zenginleştirilmeleri beklenir. Öğretmenlerin görev yaptıkları okullarda teknolojik materyallerden sadece bilgisayar ve akıllı tahtalar, klasik materyallerden ise kitap, tahta ve panolar bulunmaktadır. Bu durum okulların teknolojik materyallerin yanı sıra klasik materyaller açısından da zengin olmadığını göstermektedir. Bu materyallerden yazı tahtalarının malzeme (tahta silgisi), kitapların tasarım, akıllı tahtaların ise donanım ve alt yapı eksikliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu eksiklikler öğretmen görüşlerine de yansımıştır. Bu eksikliklere rağmen öğretmenlerin büyük çoğunlukla okul içi materyalleri kullanmalarının nedeni, bu materyallerin çaba, emek, maliyet ve zaman harcamayı gerektirmeden hazır bir şekilde temin edilebilmeleri olabilir. Öğretmenler çoğunlukla okul içi kaynaklarını kullandıklarından okulların çeşitli materyallerle zenginleştirilmesi derslerde materyal çeşitliliğini ve öğretim faaliyetlerinin niteliğini artırabilir. Bu konuda MEB ve okul idarelerine önemli görevler düşmektedir.

Öğretim materyallerinin etkili ve ilkel bir biçimde kullanılmaları zaman tasarrufu sağlamaktadır. Öğretmenler materyalleri etkili kullanamadıklarından zaman yetersizliğiyle karşılaşmışlardır. Fakat öğretmenlerin bu durumu ders saatlerinin azlığıyla gerekçelendirmeleri, materyal kullanım becerileri konusunda kendilerini doğru değerlendirmediklerine yorumlanabilir. Öğretim

materyalleri soyut konuların somutlaştırılarak öğretilmesini sağlamaktadır. Fakat öğretmenler DKAB derslerinde soyut konuların varlığını materyal kullanımını açısından bir sınırlılık olarak değerlendirmektedirler. Bu nedenle öğretmenler derslerde materyal kullanmak yerine konuları genellikle kendi takrirleriyle işlemişlerdir. Bu durumun da konuların soyut kalmasına ve tam anlaşılmasına neden olduğu söylenebilir.

Öğretmenlerin öğretim materyallerine karşı tutumları ve bu konudaki becerileri öğrencilerin de tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Katılımcıların öğretim materyallerini etkili bir biçimde kullanmamaları, materyallere yeterli ilgiyi göstermemeleri ve öğrencileri materyal kullanım süreçlerinde aktifleştirmemeleri, öğrencilerin materyallere karşı ilgisiz kalmalarına, materyalleri amacı dışında kullanmalarına ve materyallerden yeterli düzeyde yararlanamamalarına neden olmuştur denilebilir. Ayrıca öğretmenler öğrencilerin materyallere gösterdikleri saygıyı doğru yönlendirmedikleri için derse geç gelme, materyali derse getirmeme ve endişe duyma gibi sorunlar ortaya çıkmıştır.

Öğretmenler materyal kullanım süreçlerinde sadece öğrencilerle ve çok az iş birliği yapmışlardır. Oysaki farklı kişi ve kurumlarla iş birliği yapılarak harcanan zaman, emek ve maliyetten tasarruf sağlanabilir. Bu bağlamda materyal kullanım süreçlerinde öğretmenlerin kimlerle, nasıl, hangi amaçla ve ne sıklıkta iş birliği yaptıkları araştırarak konuyla ilgili eksiklikler, sorunlar belirlenebilir ve öneriler geliştirilebilir.

Öğretmenler üretilmiş materyallere ulaşmaya ilgi gösterme ve alandaki çalışmaları takip etme konusunda yetersiz kalmışlardır. Farklı illerden öğretmenler üzerinde yapılacak araştırmalarla benzer bir sorunun olup olmadığı tespiti yapılabilir ve olası çözüm önerileri geliştirilebilir.

Son olarak çalışmada öğretim materyalleriyle ilgili tespit edilen sorunların çoğunlukla öğretmenlerin öğretim materyalleriyle ilgili bilgi, ilgi ve beceri eksikliklerinden kaynaklandığı söylenebilir. Bununla birlikte maddi durum, okul imkânları ve materyal nitelikleri gibi dışsal etkenlerin de çeşitli sorunların çıkmasına neden olduğu söylenebilir.

Öğretim materyalleriyle ilgili sorunların giderilmesi için şunlar önerilebilir:

- Öğretmenlere öğretim materyallerinin etkili ve doğru kullanımıyla ilgili hizmet içi eğitimler verilmeli.
- Üniversiteler öğretmen adaylarına öğretim materyallerinin kullanımıyla ilgili uygulamaya dayalı eğitimleri alan uzmanları tarafından vermeli.
- DKAB derslerinde kullanılacak nitelikli öğretim materyalleri ha-

zırlanmalı, ders kitabı, akıllı tahta gibi mevcut materyallerin eksiklikleri giderilmeli.

- Okullar, öğretmenlerin ihtiyaç duydukları öğretim materyali ve fiziki imkânlarla zenginleştirilmeli.
- Okullara, öğretmenlere ve öğrencilere öğretim materyalleri için her eğitim öğretim döneminde maddi destek sağlanmalı.
- Öğretim materyallerinin eğitimsel önemiyle ilgili okul idaresi, öğretmen ve öğrenciler bilgilendirilmeli.
- Öğretmenler, öğretim materyalleriyle ilgili bilgi, tecrübe ve ürünlerini meslektaşlarıyla paylaşmalı; farklı kişi, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmalı.
- Araştırmacılar, öğretmenlerin kullandıkları öğretim materyallerinin tasarımsal/donanımsal yeterlikleri ve bunları nasıl kullandıklarıyla ilgili gözleme dayalı araştırmalar yapmalı.

KAYNAKÇA

- Alkan, Cevat. *Eğitim Ortamları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1979.
- Alkan, Cevat. *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 7. Basım, 2005.
- Aydın, M. Şevki. *Din Dersi Öğretmenlerinin Pedagojik Formasyonları*. Kayseri: Er-ciyes Üniversitesi Yayınları, 1996.
- Bilgin, Beyza - Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Gün Yayıncılık, 3. Basım, 1997.
- Binbaşıoğlu, Cavit. *Genel Öğretim Bilgisi*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 3. Basım, 1983.
- Binbaşıoğlu, Cavit. *Öğretim Metodu ve Uygulama*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi, 1974.
- Bloom, Benjamin S. *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*. çev. Durmuş Ali Özçelik. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1995. Basım, 1995.
- Creswell, John W. *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. ed. Selçuk Beşir Demir. Ankara: Eğiten Kitap Yayınlar, 3. Basım, 2017.
- Creswell, John W. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. ed. Mesut Bütün - Selçuk Beşir Demir. Ankara: Siyasal Kitabevi, 4. Basım, 2018.
- Çakan, Zeki. *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Çilenti, Kamuran. *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Kadioğlu Matbaası, 1979.

- Dale, Edgar. *Audio-Visual Methods In Teaching*. The United States Of America: The A Holt-Dryden Book Press, 1959.
- Demir, Ömer - Cesur, Fatma. “Dkab ve İhl Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Derslerinde Kullandıkları Öğretim Teknolojileri-Materyaller ve Konuya İlişkin Görüşler”. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10 (2019), 63-97.
- Doğdu, Süleyman - Arslan, Zülfikar. *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç Gereçleri*. Ankara: Tek Işık Baskı, 1993.
- Erden, Münire. *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları, 2001.
- Erden, Münire. *Sınıf Yönetimi*. İstanbul: Epsilon Yayıncılık, 2. Basım, 2005.
- Güneş, Adem. “DKAB Dersinde Teknolojik Materyal Kullanımı ve DKAB Öğretmenlerinin Teknolojik Materyal Kullanma Eğilimleri (Gaziantep İli Örneği)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/1 (2012), 479-506.
- Hacıoğlu, Fatma - Alkan, Cevat. *Öğretmenlik Uygulamaları Öğretim Teknolojisi*. Ankara: Alkım Yayınevi, 1997.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Kaya, Zeki. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2. Basım, 2006.
- Koç, Ahmet. “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenlerinin Öğretme-Öğrenme Sürecine İlişkin Yeterlilikleri”. *Türkiye’de Okullarda Din Öğretimi*. ed. Recep Kaymakcan vd. 523-552. İstanbul: Dem Yayınları, 2011.
- Korkmaz, Mehmet. “Din Dersi Öğretmenlerinin Bir Öğretim Materyali Olarak Filmleri Kullanma Durumları”. *Bilimname* 2017/33 (2017), 35-66. <https://doi.org/10.28949/bilimname.345561>
- Korkmaz, Mehmet. *Din Öğretimi Teknolojisi ve Materyal Geliştirme*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 4. Basım, 2018.
- Kumar, Ranjit. *Araştırma Yöntemleri*. ed. Ömay Çokluk. Ankara: Edge Akademi Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Küçükahmet, Leyla. *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2. Basım, 1986.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Özel Alan Yeterlilikleri”. Erişim 04 Ocak 2023. https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_11/06160735_12-YYretmen_Yeterlilikleri_KitabY_din_kYltYrY_ve_ahlak_bilgisi_YYretmeni_Yzel_alan_yeterlilikleri_ilkYYretim_parYa_15.pdf, ts.
- MEB, Milli Eğitim Bakanlığı. “Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim ve İlköğ-

- retim Kurumları Yönetmeliği”. Erişim 15 Aralık 2022. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=19942&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>.
- Okan, Kenan. *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Gül Yayın Evim, 1979.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: TDV Yayınları, 1990.
- Özdemir, Mustafa. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin DKAB Derslerinde Öğretim Materyali Hazırlama ve Kullanma Durumu*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Özdemir, Şuayip. “Ortaöğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Öğretmenlerin Yardımcı Ders Araç ve Gereçleri Kullanma Durumu”. *Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitimi-Öğretiminin Problemleri Sempozyumu*. 166-188. Ankara: T.D.V. Yayın Matbaacılık, 1998.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 7. Basım, 2011.
- Pekgöz, Müslim - Hancılar, Rifat. *Eğitimde Görme ve İşitme Araçları*. Ankara: Güvenli Matbaası, 2. Basım, 1972.
- Rıza, Enver Tahir. *Eğitim Teknolojisi Uygulamaları 1*. İzmir: Anadolu Matbaası, 4. Basım, 1997.
- Seferoğlu, Süleyman Sadi. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 6. Basım, 2011.
- Smaldino, Sharon E. vd. *Eğitim Teknolojileri ve Öğrenme Araçları*. çev. Asım Arı. Konya: Eğitim Yayınevi, 2015.
- Tutmaz, Abdulkerim. *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrencilerin Gelişim Düzeylerine Uygunluğu (5. ve 8. Sınıflar)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Uçar, Recep. *Lise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Programlarının Uygulanmasındaki Problemler*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Uşun, Salih. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı-Tasarım-Seçim-Geliştirme-Kullanım-Yöntem-Değerlendirme-*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.
- Yalçı, Müslüm. *Dkab ve Meslek Dersleri Öğretmenlerinin Akıllı Tahta Kullanma Becerileri (Diyarbakır Örneği)*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yalın, Halil İbrahim. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 8. Basım, 2003.
- Yaşlı, Muhammed Emin. *Ortaöğretim Kurumları 9. ve 10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Nitelikli Materyal ve Verimliliğe Olan Etkisi (Konya*

- İl Merkezi Örneği*). Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Yelken, Tuğba Yanpar. *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı*. Ankara: Anı Yayınları, 11. Basım, 2012.
- Yeşilmen, Necmettin. *Görme ve İşitme Yoluyla Eğitim Araçları*. Ankara: Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Matbaası, 1981.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 6. Basım, 2008.